

Valåret då demokratin lade krokben för sig självt

av Bengt-Åke Wennberg

Det vi fick höra i "valdebatten" är samma gamla ideologiska käbbel som alltid med torftiga argument. Samtidigt som de verkligen stora frågorna och problemområdena stoppas undan utan att belysas eller nämnas. Ett viktigt skäl är att politikerna uppfattar dessa frågor som alltför svåra. Detta beror i sin tur på att språkbruket inte förmår belysa dem.

Ett skäl till sverigedemokraternas framgång på de andras bekostnad är att demokratin gått i baklås. Därför är jag oroad. Så länge debatten är som den är så blir vi väljare bara valboskap. Vi skall ta ställning till förenklade påståenden och rösta på om partiernas representanter gör sig bra i TV och formulerar sig väl.

Samtidigt är de frågor som vi som nation kommer att behöva hantera stora, komplexa och närmast obegripliga för den vanliga väljaren. Det fattar vi alla, även om vi inte är politiskt intresserade.

Den goda politiska analysen av vår situation behövs därför mer än någonsin. Men då inte på en förenklad nivå och utifrån ytliga ställningstaganden och oanvändbara komplexitetsreduktioner. Vi väljare behöver veta vilka de centrala och livsavgörande frågor är, som politikerna genom valproceduren vill ha svar på för att kunna fatta goda och förankrade beslut i alla de för Sverige kritiska frågor som nu måste lösas?

Men svenska folket blir allt sämre på att läsa, förstå och medverka i sådana analyser. Därför borde debattnivån höjas och inte sänkas. Vi borde inte behandlas som valboskap.

Men flummet fortsätter och blir allt värre. Många representanter från partierna inser också att man kört fast. Cecilia Widegren från moderaterna beklagade sig exempelvis på Folk och Försvars konferens i Sälen över Försvarsberedningens brist på analysförmåga. Men kanske var detta bara en valtaktisk känga åt den rödgröna oppositionen.

Det är inte så att våra politiker är dumma och okunniga. Jag tycker inte att skulden för den låga debattnivån kan läggas på något parti – och inte heller på någon partiledare. Det finns ett systemfel i vår demokrati som gör att debatterna ser ut som de gör.

En viktig aktör för att kompensera för detta fel, och på sikt åstadkomma en förändring, är våra massmedia – speciellt radio och TV. Men dessa institutioner är fångna i ett format och en framställningsform som förstärker systemfelet snarare än kompenserar det. Som ett illustrativt exempel på detta skall jag använda programmet Agenda den 12.1. 2014 Först några ord om systemfelet som sådant.

Inom statsvetenskapen skiljer man ibland mellan representativ demokrati och processuell demokrati. På den tid befolkningen var skiktad i olika livsformer, adel, präster, borgare och bönder var det rimligt att man samlade erfarenheter och idéer från varje befolkningsskikt för att forma beslut som gällde helheten. Riksdagsmännen fick representera sin intressegrupp.

När industrisamhället kom skapades istället olika samhällsskikt som var för sig hade olika föreställningar om vad som var viktigt för en god stat. Dessa föreställningar tog sig uttryck i olika ideologier och värderingar som måste ges plats i beslutsfattandet. Då formades våra nuvarande partier.

Majoritetens värderingar skulle styra. Men grundtanken har hela tiden varit att demokratin *inte* skall bygga på ett envælde för majoritetens uppfattning. En god demokrati skulle också präglas av den *process* genom vilka de valda

representanterna utifrån varje grupps intressen och värdegrund formar beslut som rör helheten.

I dag finns emellertid inte längre den typ av skiktning som lade grunden för den representativa demokratin. En stor del av befolkningen känner ingen hemmahörighet i något politiskt parti. Detta gäller särskilt de personer som bildar vad [den engelske professorn Guy Standing kallar prekariatet](#), det vill säga olika utsatta och sårbara personer som lever på samhällets marginal såsom invandrare, flyktingar, hemlösa, arbetslösa, ungdomar, invandrare, sjukpensionärer, låginkomsttagare etc.

De utgör ingen homogen grupp. Därför har varken de, eller de som engagerar sig i deras lidande, någonstans att ta vägen med sitt politiska engagemang. Därför minskar också medlemsantalet och engagemanget i de politiska partierna.

Utvecklingen har gjort att politiker tvingas företräda sig själva och sina uppfattningar med hjälp av partierna – inte tvärtom som det var förr. Allt färre av dessa politiker tror sig dessutom om att kunna påverka politiken och samhällets utveckling. Många av dem frestas därför att använda sin position för egen vinning.

Detta gäller även dem som fått verka i kommunstyrelserna och regeringen. I efterhand upplever de att de egentligen fått mycket litet utträttat. De har fångats av kompromisser och allianser som oftast lett in i lösningar som inte fungerat särskilt bra. Har de tagit sin politiska roll på allvar så har de dessutom ofta personligen farit illa av sitt engagemang.

En anledning till deras svårigheter, och den korruption som kan förekomma, är att partiernas uppfattningar, och de överenskommelser som görs mellan partierna, numera formuleras i slutna rum – ofta utan insyn från andra partier och allmänheten. Man är starkt beroende av sin partiledare och man är rädd att få en kniv i ryggen på grund av "läckor" till pressen. De basala och grundläggande argumenten döljs därmed för oss medborgare. För att säkra sitt väljarstöd värnar varje parti om att utåt sett alltid få rätt och vara "felfritt". De letar alltid efter att kunna presentera de mest publikfriande och lättbegripliga argumenten även i mycket komplexa frågor.

Detta är en typ av demokrati som är föga funktionell. Därför menar jag att vi vid sidan av det partipolitiska käbblat gemensamt måste etablera en öppen, *processuell demokrati* där medborgarna i allt högre grad, särskilt utanför de politiska partierna, ges möjlighet att förstå och delta i debatt och överväganden. Först då kan vi säkra den förankring i folkdjupet som är en

förutsättning för en levande demokrati. Denna möjlighet finns delvis på nätet men den kan inte uppkomma utan hjälp. Där har våra massmedia – och särskilt Public Service – stor betydelse.

Någon djupare formulering av de politiska grundfrågorna sker emellertid numera inte med hjälp av massmedia även om UR och Kunskapskanalen gör ett gott jobb. Det massmediala formatet när det gäller politiska analyser liknar referatet från en boxningsmatch där man bara återupprepar och förmedlar de olika parternas inövade och välrepererade ståndpunkter. SVT:s reporter talade exempelvis efter partiledardebatten om att debatten var energisk och att man friskt pucklade på varandra. Men stolarna i riksdagen gapade tomma.

Ett debattklimat där man läser upp färdigtuggade argument och lösningar som blir så ointressanta att inte ens riksdagskamraterna vill höra på dem gör det omöjligt för oss medborgare att förstå och sätta oss in i och ta ställning till de frågor som *egentligen* borde debatteras öppet. Jag skall illustrera vad jag menar med programmet Agenda den 12.1. 2014.

Programmet handlade om tre viktiga samhällsfrågor; vinster i välfärden, tiggeriet på våra gator och bristerna i vår försvarsförmåga. Alla dessa frågor är av grundläggande intresse för alla medborgare. Dessa behandlades alltför ytligt av SVT och utan tydlig koppling till de frågor som vi som medborgare behöver ta ställning till – bland annat i kommande val.

Först något om vinster i välfärden. Den 11 januari skriver Peter Hjärne i GP i sin ledare "Vargen från Solsidan" att Christer Gardell riskerar att förstöra AB Volvos framtid genom sina krav på sådana förändringar som skall leda till större vinster för kapitalägarna och därmed också till Christer Gardells egna bolag. Hjärne beskriver ingående hur Christer Gardell går till väga för att få sin vilja igenom och varför de åtgärder som vidtas är till nackdel för AB Volvo och staden Göteborg.

Peter Hjärne konstaterar att Christer Gardell inte alls är kortsiktig när det gäller att berika sig själv, sina investerare och sitt eget bolag. Tvärtom – han tänker sig att länge vara huvudägare och för egen vinning använda AB Volvos kassa för andra investeringar. Enligt konventionell ekonomisk teori skapar detta jobb och välfärd.

Vinster i just välfärden är därför inte det basala och gemensamma politiska problemet. Problemet är hela den nationalekonomiska teori som ofta kallas nyliberalism och som skapat de regler som gäller på finansmarknaden. Att det förhåller sig så är partierna väl medvetna om. De vet också att det just är

detta som Jonas Sjöstedt är ute efter att kritisera. Men detta kommer inte upp i debatten.

Den grundläggande akilleshäla som Christer Gardell utnyttjar, och som är kärnan i Sjöstedts kritik, är att finansmarknaden värderar bolag utifrån en så kallad *varudominant logik* medan Volvo allt mer, vilket framgår av deras årsberättelse, inriktat sig på att vara ett tjänsteföretag som försöker följa den *tjänstedominanta logik* som beskrivs i [Vinnovas rapport 2006](#) och som är en mer samhällsnyttig logik. De flesta andra företag börjar också allt mer inrikta sig efter denna logik.

Vad som är relevant och logiskt för en ärkekapitalist som Gardell blir då olämpligt och skadligt för ett tjänsteorienterat företag som AB Volvo. Denna grundläggande sakfråga gäller förstås inte bara AB Volvo och utan alla företag, vare sig de verkar på en offentlig eller privat marknad.

Om man inte förstår vilka grundstrukturer som provocerar fram den girighet man klagat på så kan man heller inte genomföra åtgärder som gör att den försvinner. Att förbjuda vinster i välfärden samtidigt som man bejaktar möjligheten att starta företag som lutar sig mot dagens nationalekonomiska "sanningar" blir då naturligtvis ett slag i luften och inbjuder till fusk och korruption.

Nackdelarna med den varudominanta logik som samhället i dag fungerar efter, och som förstärker girigheten, är ett grundläggande och omfattande politiskt problem som berör hela västvärldens ekonomi. Ja, kanske den globala ekonomin över huvud. Jag kan inte låta bli att ställa frågan. Hur borde den politiska problematik som väcks genom behovet av en tjänstedominant logik i företagsvärlden och i samhället, beskrivas och begripliggöras för oss väljare?

Nu till nästa inlägg i Agenda. Bo Rothstein, professor i statskunskap i Göteborg, har föreslagit att man skall kriminalisera gåvor till tiggare som man går förbi på gatan. Rothstein har rätt när han konstaterar att tiggarpöbeln är förnedrande för oss och för de som tigger. Vi skäms alla över att leva i ett land där vi tillåter att detta förekommer. Vi med vår välfärdstradition skiljer oss i detta avseende exempelvis från USA där man anser att var och en i hög grad bör klara sig själv och att tiggeri och misär därför är en naturlig del av samhället. Varje hjälp blir en stjälp.

Rothstein utgår från våra svenska värderingar och hans budskap är att om vi medborgare visste att "tiggarna" kunde tas om hand på ett icke förnedrande sätt, antingen här eller hemlandet, så skulle vi inte behöva lägga något i

deras bössor. Då skulle fenomenet försvinna och vi skulle inte behöva känna oss skamsna.

Men alla, till och med Rothstein själv, förstår att ett förbud inte ensamt kommer att kunna leda till en lösning. Det krävs naturligtvis genomgripande politiska åtgärder om en sådan ambition skall kunna fullföljas. Jag tolkar därför Rothsteins förslag som ett desperat rop i mörkret. Politiker – gör något. Men SVT förstod inte det utan ordnade en meningslös debatt om själva förslaget. Det politiska grundproblemet förblir därför dunkelt.

Den enda slutsats jag nu kan dra är därför att tiggjarproblemet inte kommer att lösas under min livstid eftersom det inte ingår i den politiska diskussionen. Ingen på massmedia förstod Rothsteins ambition. Det vill säga; att SVT skulle kunna se som sin uppgift att belysa och begripliggöra problemet för mig och oss andra medborgare så att politiskt sunda, realistiska och rimliga åtgärdsförslag, som vi alla kan medverka till att förverkliga, kan växa fram.

Så till det sista inslaget i Agenda. Riksrevisionsverket har i en rapport konstaterat att Sveriges Försvarsmakt inte kommer att nå upp till de mål som fastställts i det senaste försvarsbeslutet. En försvarsanalytiker från Finland intervjuades och konstaterade att konferensen Folk och Försvar borde benämnas "Folk utan Försvar". Försvarsministern konstaterade för det första att den finske försvarsanalytikern hade fel och för det andra att Försvarsmakten fått en ökad försvarsförmåga sedan 2006.

Nu är det allmänt känt att försvarsministern i alla sina kommentarer slirar på sanningen och vägrar erkänna de problem försvaret står inför. Detta bekräftades också under konferensen i Sälen. Där konstaterade bland annat den avsatte moderat försvarsministern Mikael Odenberg att försvarsministerns undvikande svar, som är till för att rädda regeringens anseende, gjorde mer skada än nytta eftersom de minskade Försvarsmaktens trovärdighet och kanske till och med bidrog till att personalförsörjningen numera är så dålig.

Misstron mot försvarsministern kan inte vara en nyhet för SVT. Ändå låter man parodin pågå utan att syna hennes argument noggrannare. Detta är till nackdel inte bara för oss medborgare och den demokratiska dialogen utan också kränkande för försvarsministern själv som åter igen får föra fram argument som så många fnyser åt, även i hennes eget parti. Hon förtjänar att bemötas med respekt och med sakliga argument så att hon kommer undan med hedern i behåll. Hon kan inte tillåtas göra en blek figur.

Men en sådan dialog kan inte föras utan ett gediget underlag – en kunskapsplattform. Det vore därför önskvärt att SVT gör en oberoende granskning av argumentationen kring Försvarsmakten på samma sätt som skett i Svenska Dagbladet och som nu presenteras av [Kungliga Krigsakademin](#) när det gäller frågan om en tänkbar anslutning till Nato.

Därmed kanske man från SVT skulle kunna medverka till att uppfylla partiernas önskan om att Försvarsmakten åter igen skall vara ett riksintresse som får samma grundliga politiska belysning som vård, skola, omsorg, polis, skattepolitik etc. Då kanske också Cecilia Widegren får det stöd hon behöver för sina försök att under våren få till stånd en relevant analys i försvarsutskottet.

Referenser

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2013/Vinnova_VR_2009_07.pdf

<http://www.bokus.com/bok/9789171734082/prekariatet-den-nya-farliga-klassen/>

<http://kkrva.se/kungl-krigsvetenskapsakademien-tar-taten-i-natodebatten/>

<https://www.bengtharry.me/?p=2090>